

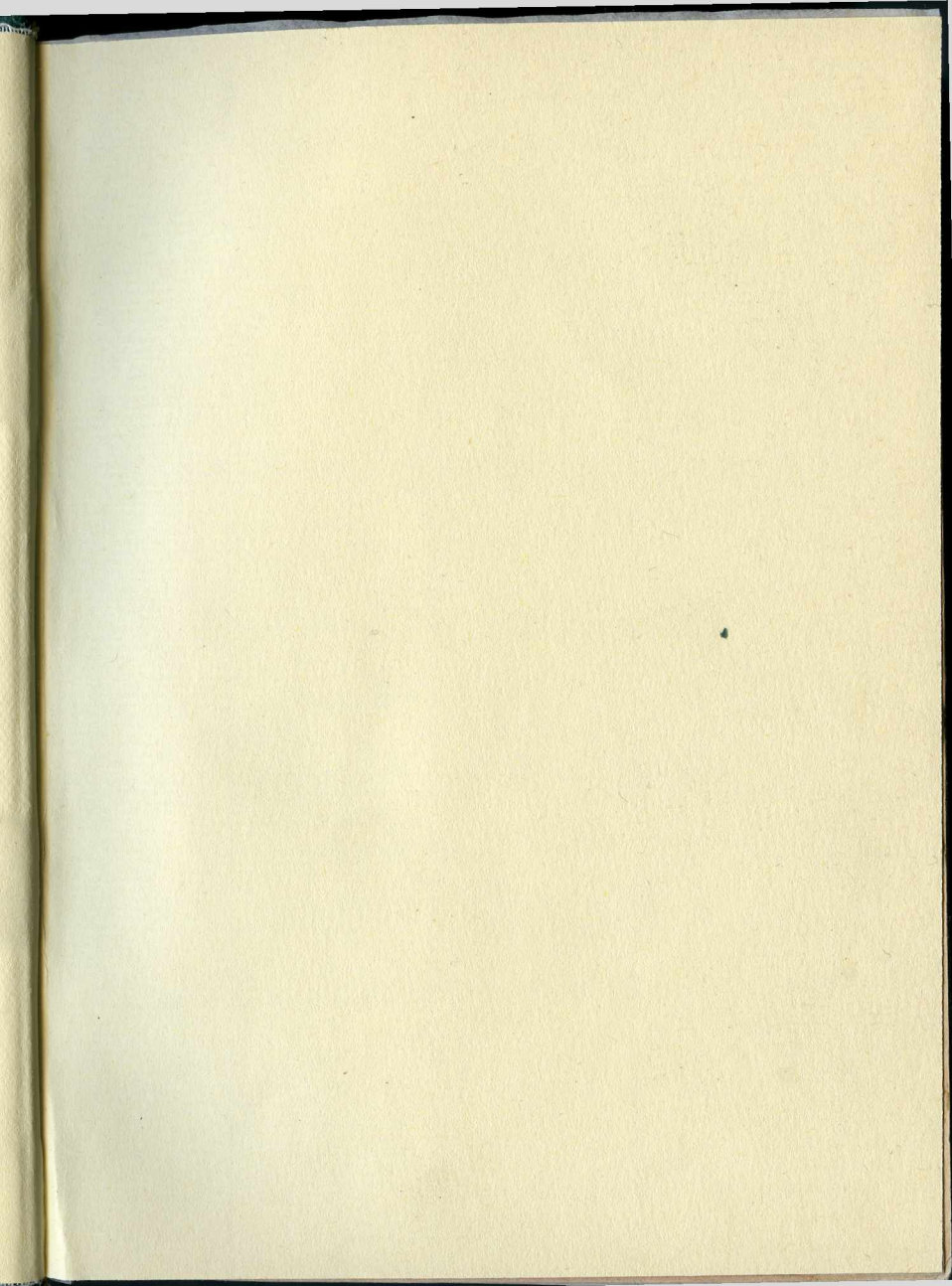
Politikai
röpiratok.

169.

EX
LIBRIS
• ♦ •
DR
GEYSÆ
BALLAGI
— ♦ —

1355
Tém. Horácz Miksa. 1843.

1546

1. Hű lélek a megbukott kancellária, helytartótanács és kamara hivatalnokainak. Töltényi Miklós. 1848.
2. Eine ungarische Flugschrift über Ungarns Constitution. Ludwig Bo.
18
3. Egy komoly és haraké iraelitáinak magyarosodása érdekében. Fickes
László. 1863.
4. Fővárosunk. Táncics Mihály. 1867.
5. A kormányás és a korona Magyarországon. 1867.
6. Dobó Lajos politikai hitvallása febr. 28. 1869.
7. Ein Wort zur rechten Zeit. 1870.
8. Zvanka Zure beáide a képviselőház dec. 2-ki ülésében. 1871.
9. A nő a nemzetgardisták lánca. Dr. Stein Lőrinc. 1876.
10. Csak többen volnánk! P. Szathmáry Károly. 1877.
11. Budapest körépítkezései 1868—1882. Dr. Országh Sándor. 1884.

169.

169
1535

P Ê N Z.

IRTA 'S KIADTA

HOICSY MIKSA.

1.

20

THE

LIBRARY

V

P É N Z.

ÚJÉVI, 'S NÉVNAPI AJÁNDÉK
NÖVENDÉKEKNEK,

VAGY:

HASZNOS ÉS MULATSÁGOS ÉRTEKEZÉSE

EGY ATYÁNAK

GYERMEKEI ELŐTT A' PÉNZRŐL.

IRTA 'S KIADTA

HOICSY MIKSA.

B U D Á N,

nyomatott Gyurián és Bagó betűivel. 1843.

L15 F52 005765789

P. N. N. N.

ÜJÉVI S KIVÁLTÁI ALVÁNDÉK
KÖVETKEZIK:

1867.

HAZONOS ÉRTÉKŰ ÉRTÉKPAPÍROK

Pénz gépe a' teendőknék.

GYEMEKI ÉRTÉKŰ ÉRTÉKPAPÍROK

HAZONOS ÉRTÉKŰ ÉRTÉKPAPÍROK

HAZONOS ÉRTÉKŰ ÉRTÉKPAPÍROK

✓

HAZONOS ÉRTÉKŰ ÉRTÉKPAPÍROK

HAZONOS ÉRTÉKŰ ÉRTÉKPAPÍROK

HAZONOS ÉRTÉKŰ ÉRTÉKPAPÍROK

P é n z.

Ajándékul egy család Atya' pénzről értekezésével, mellyet az gyermekei előtt tartott; kívántam kedveskedni ifjú barátimnak.

Valódi czélom az elbeszélésben eléggé ki fejtve lévén; itt csak arra kérem olvasóimat, hogy e' munkácskát figyelmesen olvasni sziveskedjenek: mert akkor, ha elveim talán, mit nem reménylek, alaptalanok volnának is, célt annyiban még is érendek, hogy a' pénz eránt a' mig fogékony keblekben méltó figyelmet ébresztettem, vegyen az bár ott jobb irányt! én a' kereket csak megindítani szándékoztam, 's örömet engedendek helyt azoknak, kik azt ügyesebbek lévén, valódi kerek vágásba vezérleldik.

A' család Atya Gondosi név alatt lép fel öt gyermekével; véle értekezéséből, gyermekeivel pedig az új évi kívánatokból; mellyeket Atyjoknak szavalának el, 's melyből az egész értekezés folyamát veszi, ösmerkedhetünk meg.

Legöregebb volt Gyula, 's azért a' köszöntést ő kezdé meg ekkép:

Újév kedves hang, óh kedves!
 Mert a' remény új örökre
 Pendíti meg érc fonalát,
 Mi bútt varázsol gyönyörre.

Arany ezüst mindent teremt,
 Varázs vessző ez, mely épít
 Pillanatban palotákat,
 Hol éjt deli fényre derít;

Azért Édes Atyám sok pénzt
 Egyedül csak sok pénzt kérek
 A' nagy Istentől számodra
 'S kérni nem szünök még élek.

Gondosi: köszönöm kis tékozló kívánatod; arra csak azt jegyzem meg, hogy a' pénz teremt ugyan palotákat, 's ott éjt deli fényre derít, de a' paloták minden fényökkel sem képesek egyedül az embert boldogítani — így e' kívánatod hiányos volt. Haljuk a' jámbor Geyzát!

Geyza: Atyám!

Öröm Rózsák lengjék körül
 Boldog napjaid,
 Húzódjának el jövődről
 Bokros bajaid.

Légy vig, 's szeress minket,
 Mert mi szeretünk,
 Tűrjed kegyvel gyengéinket,
 Légy ör felettünk,

Gondosi: Helyessen! jer karjaimba — jó fiú. —
 Na kis elménc!

Gábor : Napkeletkor a' jövőbe
 Tellyes reménnyel tekints,
 Nap nyugatkor az elmúltba,
 Vidám légy boldogot ints.
 Ohajtásod tette váljon
 Tüstént az első percben,
 Koszorúzott fényben áljon
 Léted egy gyöngy perecben

Gondosi : Költőileg : itt csókom! — Na Zsugori! ugye sok penyészes garast?

József : Mit kívánjak én egyebet,
 Ez új-évre jobbat szebbet;
 Mint sokat mindenből,
 Legjobból legszebből!

Gondosi : Hú! te kis tulipán, de fel pántlikáz-
 tak; Te is?

Lilla : Én szép zsenge lilium szál
 Örömdre virágoznék
 Kies estve majd tavasszal
 Gyönyörödre illatoznék.

Gondosi : Angyalilag kis Lillám, úgy ti is fíjaim
 köszönöm megemlékezéstöket; részemről szinte leg-
 jobbat kérek a' jó Istentől számotokra, csak jók,
 és épek legyetek: akkor boldog napjaitokhoz mi sem
 fog hiányozni; mert legyetek legjobb reménnyel, én,
 és jó Anyátok mindent teendünk, mi nem egyedül
 jelen jó létekre, hanem áldásteli jövőtökre is szük-
 séges leend, valamint eddig, tanú az ég! mit sem

engedtünk hibázni arra, hogy napjaitok hasznos gyönyör napjai voltak; úgy ez új-évben is az lesz főgondunk: hogy mennyire lehet, előttetek az élet töviseit illatos rózsákkal hintsük be — lesz hasznos mulatság, és tanulás; mert valaminthoz a' rózsabimbó növekedve fakadoz, míg teljesen kifejlik: úgy ti-nektek is, kik egykor e' hon' ügyes polgári akartok lenni, 's ahhoz ész kell! előbb tanulnotok kell; hogy eszetek felnyíljon.

'S hogy az, a' ki jó, 's iparkodó lesz, hosszú fáradságának jutalmát kissé hamarabb is eldélje, ajándékot is kap; 's mivel imént új-évi kötelességeknek olly kedvesen megfeleltetek; ime vegyétek jutalmát: újévi ajándékkulcsekkinek egy szép huszas.

Gyula: Ah édes Atyám enyim nem új.

Gondosi: Minthogy te legelső túl szoktál adni pénzedet; azért neked adtam a' legkopottabbat; te fényében úgy sem gyönyörködöl.

Lilla: Az enyim szép, és azért én azt Anyámnak adom eltenni.

Gondosi: és ti?

Gábor: Én magam is el tudom tenni.

Gondosi: Majd meglátjuk!

Geyza: Én felváltom; felét elteszem, vagy mert nálam könnyen elveszne, Atyámat kérem meg: tegye el; a' másik felét szegények között osztom ki.

Gondosi: Csak attúl félek; hogy szegények közt azt éppen a' legérdemetlenebbre vesztegeted el; egyébben helyeslem.

Józsi: Én kamatra adom annak, ki többet fizetend érte.

Gondosi: 'S úgy jársz, hogy aztán sem kamat, sem pénz — a' szeg csak ugyan ki üt a' zsákbul.

Édes fiam! a' fösvényiség csúf, 's nagy véték, egyébbiránt, mintsem a' pénz heverjen, azt mérsékelt törvényes kamatra kiadni kötelesség — halljuk Gyulát!

Geyza: Atyám mi az a' törvényes kamat?

Gondosi: No Józsi mondd meg.

Józsi: Hát mikor valakinek fölösleges pénze van, azt másnak oda kölcsönözi, és azért évenként bizonyos összegecskét kap; azon pénz, mellyet el kölcsönözött, a' Tőke; az pedig, mit érte kap, kamat.

Gondosi: Igen, nem mindenki alkalmas kereskedésre, vagy gazdálkodásra, és azért nem mindenki tudja pénzét jövedelmesen elhasználni, abból még is hasznot húzni kíván; pénzét tehát ollyannak, ki azt jövedelmesen használni tudja, kölcsönözi; ezt hívják hitelezőnek — ezen pénzért amaz, kit adósnak hívnak, éven, vagy holnaponként, úgy t. i. amint, 's amennyiben megegyeznek, bizonyos összeget ad,

p. o. Pénzes Pálnak van 100 forintja, azt Sovány Péternek kikölcsönözi; miért ez amannak 100-on felül még 6 forintot ad egy év múlva vissza: — itt Pénzes Pál a' Hitelező, Sovány Péter adós, 100 forint a' Tőke, 6 kamat.

Vannak azonban esetek, mikor valakinek nagy szüksége van pénzre; a' pénz-birtokosok illy alkalmat használva, pénzt csak igen nagy kamatért hiteleznek; minek azonkívül, hogy a' pénz egynehány zsarló; tehát a' legveszélyesebb emberek kezébe pontosul, kik gazdagságukkal az államra veszélyesek lesznek, még az a' rossz következése is van; hogy az adós, csakhogy pénze a' lekötött nagy kamatot megteremje, azt minden módon ügyekszik ki csikarni, mi kegyetlenség, és zsarolással van összekötve, p. o. Kálmán Mester, Ypsilonban a' Jégvizeni hidvámot ki-akarja bérteni, de biztosságul a' bért előre kell letennie; pénze azonban nincs.

Icik észre vévén, hogy ennek pénzre szüksége van, megjelenik nála, 's édes bókولاتok közt nagy reményű kecségtetésekkel pénzt kínál, de másképp nem adhat, mint úgy: ha Kálmán Mester 100 forint helyett egy év múlva 150-net ad vissza — tehát száz-tól ötven kamattal! Kálmán, ki a' Jégvizeni hidvám bérlést elszalasztani nem akarja, mert abból árverési hirdetmény, és Icik édes szavai után nagy

hasznot vár, de egyébként is gyengélkedő lévén, erős munkával nem foglalkozhat; a' Jégvizeni hid-nál pedig majd csak elálcosoroghat, aztán a' bérlőségben még valami tisztos rangot is képzel lenni; 's ez feleségének kedvére lenne: Isten neki Icikkel kezdet csap, 's 150 forintos kötelező mellett 100 forintokat fel vesz, 's a' Jégvizeni hid-vám bérlőjévé lesz, a' mi sajnos őt szegényt a' jég alá vezette — mert azon felül hogy a' 150 forintot beszédje, még élnie, 's még jövő évi bérre is, — ó ez már sok! gazdálkodnia kellett.

Tebát, ámbár ő ez előtt egy áldott természetű ember volt, ki még midőn a' Jégvizeni hid-vám bérlője nem volt; a' vámosok pedig őt is nyúzták: Istenhez fohászkodott, és valamennyi vámost sorba nyársra huzatott volna; most sértő szavakkal, 's a' legégbekiáltóbb lelketlenséggel minden utast megnyúzott; legjobban haragudott a' nemesekre.

Lilla: Mért Papa?

Gondosi: Mert azok vám-mentesek lévén, vámot soha sem fizettek.

Gábor: Ez igazságtalanság, hogy azok, kiknek legtöbb van, ne fizessenek.

Gondosi: Legtöbb? Ne hidd fiam, szegények ők — a' bűn magamagát bünteti meg — a' ki vet,

az arat, a' ki fizet, az fizettetik, ki nem fizet, az előtt nem simítják az utat; lám-e? a' Jégvizeni hid-vám bérlőnk is leginkább a' nemesekre haragudott, 's ha lehetett, hidjából minden második gerendát kiszedett volna előlük; hogy ingyen ne koptassák; kerekük törjék, 's nyakuk; a' kik fizetni kötelesek nem voltak, azokat tudakolásaival boszontotta; kik fizetni tartoztak, azokat zsarolta; illy kegyetlenné vált a' mi Kálmán Mesterünk, távul földre, mig külföldökre is elment hire durvaságának; 's azért az utasok, kik messze földről jöttek, kik között pedig legkevesebb nemes 's így legtöbb fizető találkozott, a' Jégvizbeli hid-vám bérlőét elkerülendő, más felé vevék utjokat; a' Jégvizeni hid-vám tehát nem jövedelmezett a' bérlőnek; azért pénze nem volt; pedig az év' vége már közelgetett — Kálmán Mester egészen le volt forrázva, bújában beteges lett, teste hervadt, azonkívül néptelen hidján az unalom majd megölte; tehát unalom üzésül hervadó testét, hogy egészen elne lankadjon, borral öntözgeté, 's a' szerencsétlen, új adósságokba keveredett, mit soha le nem fizethetett; ő tehát a' Törvények szigorátul, 's Icik körmeitől rettegve, feleségét, és neveletlen gyermekeit a' hitelezők, és éhség torkába taszítva, maga megszökött, 's minthogy az egész világ jól ösmérte, félvén megcsipnék az

emberek elől bujnia kellett, 's mivel a' Jégvizeni hid vám egykori bérlője a' zsaroláshoz hozzá szokott, azt mint kóborló is gyakorlá — a' tény, melly Törvények' oltalma alatt csak ki nem állható; azok ellenében irtózatossá vétekké fajúl — az; ki mint bérlő zsarolt; mint kóbor rablóvá lön — 's gonoszságának véget az akasztófa vete.

Geyza: Szegény bérlő!

Gábor: Gazhitelező.

Gondosi: Úgy van, fiaim, a' bérlőt szánnunk kell, ámbár sok szegény utast zsarolt, sokkal méltatlanul bánt, goromba, és kiálthatatlan volt, végre sok vándort megrabolt, ölt, 's a' legnagyobb gonosztévő lett; de mind ezen rosznak, valamint ön szerencsétlenségének is, mint hihető a' nagy kamatú adóság leróvhatása volt főindítója; így a' hitelező Icik volt a' bűnös: nyilvánosan még sem lehetett őt annak mondani, mert azt még akkor a' Törvény, általa tiltva nem lévén, mint kötelezésen alapult keresetet pártolá is.

A' Törvény tehát, hogy illy bűnököt ne pártoljon, 's az efféle bűnök' szerte ágazó bal következményei elháríttassanak, megszabta; mennyi kamatot legyen szabad a' hitelezőknek elfogadni, 's az ezt megszegőkre büntetést szabott.

Nálunk száztúl 6-nál többet nem, kevesebbet igen — mi Törvényes kamatnak neveztetik; az pedig mi 6 on felül vétetik, uzsorának.

Geyza: Áldott Törvény ez.

Gábor: Igen, ha megtartattnék.

Gondosi: Nincs törvény, mellyet ravaszul ki játszani ne lehetne, azonban a' Törvény tilalma még is sokat tesz a' rossz gátlására.

Hát te Gyula halljuk csak, mit fogsz pénzeden venni?

Gyula: Én e' Atyám? Én nem hevertetem, útnak bocsájtom, azért pénz, hogy valamit vegyek rajta.

Gondosi: Például mit?

Gyula: Még magam sem tudom: egy kis könyvecskét, sok édességeket, vagy majd is elfelejtém; mire régen fáj fogam: egy szép pálczikát, én ezt veszek.

Gondosi: Pálczikát a' hátadra; nem de —

Gyula: Édes Atyám!

Gondosi: No no, hiszen csak tréfa volt; lád fiam e' szavakat kis, sok, és szép, így kellett volna felosztanod: — szép könyvet, egy kis édességet, és sok pálczát megmondám mire.

Gábor: Na te ugyan felsültél.

Gyula: Édes Atyám, de hát mit vegyek?

Gondosi: Fiam, végy mit tetszik, ajándékul adám: tégy vele magadnak örömet — a' czukrásznak is kell élni — annyit még is kénytelen vagyok mondani: hogy ha egész éltedben pénzed úgy költöd el, mint mondád, az emberek tékozlónak fognak nevezni; mert az leszel.

Úgy láttam; a' módot, mellyel pénzt leghasznosabban elköltse; egyikték sem találá el: mert nem elég az, hogy valaki pénzt jámbor célra, vagy pedig roszra ne költse el, vagy éppen elne költse, pénznek szép rendeltetése van, 's hogy ennek megfeleljen, úgy kell azt kiadni, hogy minden percben minél többet gyümölcsözzön; már pedig ha azt akarjátok, hogy a' pénz minden percben gyümölcsözzön, annak soha sem kell heverni; 's minél többet gyümölcsözzön; célirányosan kell azt forgásban tenni.

Hogy ti ezt így el nem találtátok, annak az oka; hogy a' pénzt nem ösmeritek: azért estve midőn munkában, vagy játékban elfáradtatok, 's már az alkony homálya is komoly elmélkedésre int — midőn közönségesen Panni meséjét, mesés ál-világába merengve szoktatok halgatni; mert az ostobaság, 's gyöngé elmétöket bepókhálózva fejteni nem engedi: azok helyett tanúságos, az életben elnem mellőzhető pénz feletti, bő jutalmat árasztó beszélése-

met teendem, 's elmondom néktek: mi a' pénz; mi rendeltetése; természete, 's mellyek nemei —

Gábor: Hopsza, juhei vivalallára e' lesz ám derék!

Gondosi: Most reggelizni megyünk, 's mint-hogy Anyátok eddig el volt foglalva, szerencse kivánatitokat néki elnem mondhattátok; majd most, ha a' reggelihez le ül, fogjátok őt meglepni.

M i a' p é n z.

Más nap vitézeink kikkel főlebb volt szerencsénk megösmerkedni következő beszélgetés közt várták Atyjokat.

Gyula: Alig várom, hogy Atyám írószobáját elhagyja, a' pénzről fog beszélni; ő ezt milly pompás lesz halgatni!

Gábor: Inkább is valami hasznosat, vagy okosat: azt a' Pannit úgy is csak unalombul hallgattam, az a' sok izé — aztán, és azután — osztán meg — aszongya — bojnik — tündér — tüzesórú boszorka — drazsba — babszem Jankó — asztán meg hozzá jön a' kecske lábú, vagy tenyeres talpas, loncsos farkas, kóczos ördög — kilenc fejű sárkány, — Grif madár külkeivel — és ezek első álmokor mind egy csoportot képezve, ki söprőn, ki nyáron, ki pe-

metén, szénvonón nyargalva tombolnak keresztül az ember nyugalmán, felriasztják csendes álmából; 's az ember oly irtózatot képeket lát, maga előtt zsarnokoskodni, hogy élet halálra retteg, haja szálai fejébe pattognak, szemei riasztó fényben úsznak — 's dajkája hóna alatt lel menedéket, hol ébred, 's gondolkodik, ekkor reszkető tagjait hideg verejték futja el, melly izzóvá vál — míg végre tünedezve fog az ocsmány tábor, 's fény karikáit hullatva gyűrődzik elő a' setétség, 's ekkor valahára tudja az ember, hogy álmodott; 's álmában csak Panni meséjét teremté riasztó életbe, mellyek, mert hitványok voltak, eltűntek ugyan; de akkor már az indulatok annyira felzavarodtak, hogy az ember új álomba szenderülni nem képes — 's mivel e' jelene-tek több éjszakákon ált idézik egymást elé; az inak annyira ellankadnak: hogy e' nemű képzelődések' mint egy rá rozsdásodott szennyéből kitisztítani nem képesek; 's e' rút iszap fenekéből nemesebb térre kifejlteni képtelenek — — —

Geyza: Én azért inkább szeretem, ha atyám beszél valamit.

Gyula: Mert atyánk mindig okosat beszél.

Gondosi: (Kit a' kis Lilla nem várhatván a' beszélgetésre meghívott, egy kezén Lillával, ki őt

huzza, másik kezén pedig Józsival, kit ő húz, a' gyülekezet' nagy örömeire megérkezik, és szól:)

Jövök szép Lillátskám, jövök — jer Józsi, jer — lád-e? testvéreid már itt, 's te mindig csak a' pénzes ládán gugorognál — halld; le festem a' fős-vényt: háta görnyedt, melle behajlik, rövid; de vékony nyaka előre nyúlik, vállai két füléhez hegyesednek, fülei leszáradtak, haja borzas, mert száraz, mivel hogy soha sem keni; mert fősvény, szeme szembe soha; kincset keres, tehát tudjátok, hova néz, egyébbiránt sárga mint a' tied; okát nem tudom, foga kevesnek van, mert a' száraz kenyéren kitörik; aztán a' fősvény mindég kérődzik pénz után: tehát lehetlen, hogy foga elne kopjék, egész arcza szeméhez, órra szájához, szája órához ránczosodik, tehát egész képe össze vissza ráncz; melly édes mosolyhoz hasonlít ugyan, de vissza taszító még is, többnyire mind sovány, csak csont, és bőr; mintha pénzes zsacskóvá készülne lenni, kezei mindég valamit keresnek; azért karjai soha sem fügnek, újjai mintha valamit összekaparnának olly horgasak, egyenesen nem áll; mert lábai, 's lábszárai összehúzvák, fara lecsüg, 's mikor megy úgy tetszik, mintha levegőben ülne, 's ott lábait lógázná, az egész ember egy penyészes garas, neve Zsugori.

Ládd ha az ember örökké egy helyen gugorog, teszem pénzes zsacskón; hogy elne lopják: össze görnyed, 's ha szemei mindég egy tárgyhoz, teszem pénzes zsacskóhoz; hogy meg van-e még szögezvék: oda szivódik az egész arc, 's szemeinél ránczosodik össze; ez a' fukar. Te ilyen lenni nem akarsz; azért hadd el ülő helyed, 's társalogj, ne élj egyedül magadnak; hogy halottnak tessel, — nézd; Geyza, Gyula, Gábor, alig várnak engem, Lilla karomnál fogva vonsz, 's kér hogy jőjtek; téged hogy jőjj én vonjalak?! — —

Na üljetek le ide mellém, Gyula, 's Jósi előmbe; leckéim leginkább titeket fognak illetni.

Gyula: Én akarom is ám legjobban hallani, pénz! pénz! szép mese lesz ez.

Gondosi: Tanúságos; tehát halljátok mindenek előtt; mi a' pénz?

Pénz a' vagyon értékének általános képviselője — a' vagyon mi legyen, azt tudjátok; minden, mi valakinek tulajdonítható: vagyon, p. o. Föld, ház, marha, valami jog, melly gyakorlatátul mást kizár, p. o. a' Jégvizeni hid-vám vagyon; melly Tettes Marhavásary úr tulajdona.

Innen látjátok; hogy a' vagyon száz, meg száz dolgokból áll, tudjátok azt is, hogy ezek úgy formára, mint mértékre nézve, valamint anyagban is

egymástúl nagyon különbözők, melly különbség azt teszi; hogy egy vagyon jobban használható; egy szebb, 's kedvesebb; a' másiknál, azért egyik kapósabb, 's szükségesebb mint a' másik, sőt egyik nélkül el sem lehetünk; míg a' másikat nélkülözhetjük: ezen különbség, számmal bizonyos rendszert meghatározva teszi azok' értékét — tehát tudjátok már azt is, hogy mi az érték.

Képviselő az: mi bizonyos körülményben úgy használtatik valamelly dolog helyett; mint lehetne magát a' dolgot használni ugyan azon körülményben.

Épen ekkor be toppan a' szobába egy, farkas bundába dagadt, vackos úr, úgy látszott, hogy messze útrol jó; mert vagy három nagynál nagyobb tajt-pipa, és egy hatalmas már félig üres dohányzsacsó annyira elfoglalák két tenyerét, hogy végetök füleit borító bőr-kucsma még a' meleg házban is fején maradt.

Meg állt, mint egy duda.

Gondosi csak hamar régi iskola társát, már rég nem látott legjobb barátját ösmeré abban meg, ált karolá, ölelkeztek, 's olly hevesen csókolkodának; hogy Medvefi uramnak: csakugyan ő volt! tömött bajuszáról a' dohányfüstös jég-csapok mind leolvadának, 's így Medvefi uram már szólhatott is.

A' háziúr viszonzlást tárgyazó tudakozásaira vendégúr csak röviden felelt; mert őt, mint azon egynehány szóból, melynek folyamát csak úgy egyszerűen érdekére tudá fordítani; ki tetszet: egy uti bal eset vezeté kimondhatlanul szeretett, 's látni rég óhajtott barátjához azért; hogy tőle a' régi baráti kötelekrovására egynehány pengő forintot kölcsönözzön. Ő ugyan is ekkép szólt: „Édes barátom, én nem hozád szándékozám, mert, hogy oly forrón szeretett barátom itt lakjon; nem is tudtam, — hanem Kódúshelyi vásárra menet Ivolyafalva mellett, hol Ivolyai uradalom gazdag ura lakik; a' Feneketlenvölgyöni fagyos uton szekerem' legjobb kereke a' kátyuba szökkenvén eltörött.“

Gondosi: Szegény pajtás, aggódtál ugy-e?

Medvesi: Nem, illyekhez már hozzá szoktam, nálunk a' kátyús út, 's szomorú következményi nem újság; azért minden fejtörés nélkül, mint számtalanszor tettem; mert apám is úgy tett, most is egy lovat lehámozván, azon a' kocsist, Ibolyára kerekért vissza szalasztám, 's így egyedül maradtam de nem sokáig; mert két sárga sinóros legény —

Gondosi: Az Istenért! vidékünkön sok a' szökött katona; bizonyosan megraboltak!

Medvesi: Úgy van, pajtás, kocsimhoz jöttek mulattatni, 's elég képesek voltak csak az imént szövődő unalmam egészen elűzni, darabig enyelegtek, 's ez alatt szemeik mindent megvizsgáltak, 's végre elmondák: hogy ők szegény legények; óh de alamizsnául egész erszényem levék kéntelen oda adni. Pipám' kinalám nekik; de ők viszonozák hogy nem dohányosak, aztán a' pipát nehéz is lenne el adniok; mert arról könnyen rájok ösmérhetnének, — szánakozzanak szerencsétlenül esdeklék, törött kerekemre mutatva; erre vállat vonítva hangosan kacagtak, 's azt mondák; hogy ők épen csak ezt lesék, 's avval dicsekedtek, hogy így most vásár idejében sok utas került már körmeik közé! egy szóval ők irgalmatlanok voltak, 's szívök kemény, mint a' rög, mellyen tengelyem túrt.

Gondosi: Lőszered nem volt?

Medvesi: Volt, 's azt rájok is fogám, 's csak akkor, midőn sütlenül elcsattant jött eszembe: hogy azt csak elébb unalom üzésbül egy felettem kovárgó varjúra lövém ki, a' varjú odébb állott, fegyverem üres maradt.

Gondosi: Úgy jó leckét kaptál, mért üldözzsz unalomból állatot, — unalomból azt a' farkas sem teszi.

Medvesi: E' tettem én is megbántam; végre még azt is kezdém hinni: hogy e' pára bosszú állás-

ból küldé azon veszedelmes unalom űzőket fejemre — minthogy a' varjak az ily akasztófa virágokkal nagy egybeköttetésbe vannak !

No de ez még mind el volt volna, hanem — végre megérkezett a' kerék, 's nagy ügygyel bajjal a' tengelyre illesztetett; a' kerék olly nyomor miv volt, hogy mestere fontos állításai alig valának képesek elhíttetni velem azt; hogy szükség idején az ily kerék országszerte türhető, és aztán mit is tudtam volna egyebet tenni; a' kereket elfogadtam, 's a' dolog fizetésre került, de pénz nem volt, a' kerékjártó pedig, 's méltán — mert mint állítá, két egész hétig dolgozott azon, 's ezt én nem csak el nem hittem, sőt csodáltam is; hogy volt képes illy ember, ki mustája az ügyetlenségnek, kereket csak készíteni is — hald barátom 40. Vftot kért nyomoru mivéért: én szokás szerént alkudni kezdék, de első szómra — 's ez az ő szokása volt — kerekét kész volt levenni mondván, hogy itt gyakran történik kerék, vagy tengely törés, 's nem merne fogadni, hogy még ma kerekét nagyobb áron meg nem veszik; azért bolond lenne alkuba csak ereszkedni is; neki igaza lehetett, 's a' 40 ftot megígértem elbeszélvén neki a' történeteket; miből ő okoskodó ember létére — mert az okoskodó nem mindég okos — megérté; hogy pénzem nincs, 's belátá fő nagyságú, de még is

hegyes eszével, hogy hová célzok: t. i. adosa akartam maradni, de ő minden szó beszéd nélkül szeremhez lehajolt, kerekét leveendő, hasonló volt a' hóhérhoz: kitől hasztalan esdeklünk kegyelmet mert őt kenyerétől fosztanók meg! az Istenért kiálték, 's kérék, hogy kerekét hadja, hiszen van még; mit zalogúl adjak, 's pipámat kínálám neki, mit ő, mert mint mondá nem minden utasnak szokott hinni, 's ki tudja e' pipa kupja ezüst-e? nem mind lévén arany az, a' mi fénylik; el nem fogadott, — a' legnagyobb tajt pipámat nyújtám neki, mellynek csak kupja 40 Vftot megért, 's ezt nagy nehezen elfogadá — Istenemre mondom, hazánkban sokféle rabló van — oh e' kedves pipámtól megválnom csak egy óráig is kín nekem; azért tüstént arról gondolkozám, mi módon válthatnám meg azt leghamarább; 's eszembe jutott, hogy e' tájon oskola-társam is lakhat; tehát a' körülbelől lakó uraságok neveit tudakolám, 's nagy öröömre hallám a' tiedet — oh mely öröm, téged ismét látandnom, képzelém; 's azért pipámtól szívszakadva karjaid közé repülék 's van szerencsém az én régi legjobb barátomat ölelni — oh én csak tajt pipám után sóvárgok, nagy apámtól öröklém azt, 's még meg is volt töltve!

Gondosi: Hát pénz kell, édes Barátom ugye?

Medvefi: 'S te lennél olly jó?

Gondosi: Szívesen, jer — enye no az a' gonosz ut, de ugy van az, ha mi nemesek, kik jó nagy részét tesszük e' honn' népességének, a' köz jóra önként nem adózunk, nagyon természetes; hogy aztán köz bátorság hiánya végett rablók, 's köz költség hiánya miatt rossz utak adóztassanak megbennünket, az adózás még is megtörténik, csak azon csekély külömbséggel, hogy a' helyett, hogy a' köz jóra adóznánk; köz roszt, és gazembereknek adózunk — nincs az a' nemes bocskoros úr, ki rossz ut miatt több kárt ne szenvedett volna már, mint a' menyit adózott volna, ha utak' készítésére adóznék; rosszul számítanak uraim', 's ha így folytatják tönkre jutnak, ezt most én mondom, 's tanúm az idő lesz!

A' gyermekek ekkor magokra maradván, Gyula így szólt: Te Gábris, hát mond meg: képviselője volt-e az a' pipa a' kerék értékének?

Gábor: Igen; mert a' kerékjártó 40 ftot kérvén a' kerékért, minthogy Medvefi úrnak pénze nem volt, azt 40 forintban elfogadta.

Gyula: Tehát a' pipa pénz volt, mert atyám mondá, hogy a' pénz a' vagyon értékének képviselője — a' kerék is vagyon.

Lilla: Az a' bűdös pipa nem pénz.

Gábor: Ho, ho! nem bizon; mert Atyánk így mondá „általános képviselője“ már pedig a' pipát,

ha többet ér is 40 forintnál; anyiban ki sem köteles elfogadni; de 48 ezüst huszast 40 Vftnyi értékben mindenki elfogadni köteles, tehát a' kerék nem, de a' 48 huszas pénz, mert ez 40 Vftnyi értékű vagyonnak mindenütt képviselője.

Gabris elhallgatott, 's mert nem reméllék, hogy Atyjok vissza jön; ők is szét mentek.

A' Pénz' rendeltetése.

Egy atya, vagy tanító, ki gyermekeknek olly tárgyról értekez, melly pusztán elé adva, talán azért is nem olly igen megfogható, mert az eladás száraz, 's így azon kis figyelmet is, mely a' gyermek százszerű álmain könnyen szerte lebben, nem vonja magára; iparkodik szükséges előzmények által felvilágosítva azt, halgatói figyelmét előre feléleszteti, — itt is Gondosi úr gyermekeinek, a' pénz rendeltetése mily nagy legyen, megmutatni akarván; annak elleckezéséhez azonnal hozzá nem fogott, hanem először azon körülményeket, mellyek az emberi nemet oly eszköznek, milyen a' pénz, feltalálására vitték, mondá el: tehát bajokat beszélt el, mellyeket a' pénznek elkelle háritni, 's tényeket, mellyeknek, hogy a' bajok általok elháritva lévén, az emberi nemre üdvét hozzanak, a' pénz adott életet.

Elbeszélé ugyan is; hogy mit kelle a' pénznek megszüntetni, 's mit életbe hozni: lefestett 1-ször egy korszakot, mellyben pénz nem volt, rossz oldalával, mellyek a' pénz által voltak elháríthatók. 2-szor újabb korszakot, mellyben új tények, művészetek t. i., ipar, 's kereskedés, léptek életbe, mellyek a' pénz' szükségét feltételezék, 's annak feltalálására az embereket kényszeríték — mely tények a' feltalált pénz által elősegítve, a' bajokat elhárították, 's üdvét hozának az emberi nemre; ezekkel azt mutatta meg; hogy a' pénz egyedüli rendeltetése az emberi nemet boldogítani, 's ámbár az emberi nem boldogsága szép művészetek, ipar, 's kereskedés által eszközözendő, mindezeket pedig életbe a' pénz hozza; a' pénz kezelésénél nem önérdek, még inkább alacsony indulatok nem művészet, ipar, 's kereskedés haszonlesésből; hanem ezek egyedül a' közcél, t. i. az emberiség boldogítása végett tekintendők.

Kis hallgatóink szokás szerént egybe gyülekezve valának, midőn atyjok egész komolysággal köztök megjelent; minden szem reá nézett, lesék, vallyon szavai is olly komolyan fognak-e elkezdődni?

Gondosi: Édes gyermekeim! így szólt: jövék, hogy néktek egy korszakot írjak le, melyben a' föld még egy fel nem szántott pusztaság, soha nem irtott erdő; rendetlen tavak, mocsárok, tenger, 's

ebbe rohanó folyók' képe volt, 's lakja a' vadaknak; vadaknak mondom, mert mi kevés ember itt, 's ott már létezett is, az is még vad volt, 's egy korszakot beszéljek el, mely ha talán ily vad nem volt is, de mivel pénz nem volt: a' nyomor korszaka vala.

Vannak képzelgők, kik az emberi nem boldogsága főbb fokát e' korra festik vissza, hogy mind azon köteleket, melyek fajunkat e' korából kivonva a' jelen míveltebb állásra helyezék, 's itt tartják; szét metélgetve, az emberi nemet e' vissza képzelt menyországukba vezessék, mit ők természeti boldogságnak neveznek.

Fiaim! az ember e' természeti boldogságában csak úgy képzelhető; ha avval, mit ő meztelenségének, a' rideg éghajlat alvó fészkül, 's a' fásult föld minden napra eledelül nyújt, megelégedve, ő a' természetnek, nem pedig ez neki, élne; mert ekkor azzal, hogy ő mi, 's valami jobb, szebb, különb, mint lehetne, mit sem törődve; azon állati ön tudattal, hogy ő van megelégedve, nyugtalanító vágyaktól menten élne el éjes napjait.

De az ember találós eszű, testben ügyes, cselekvényekre alkotva lévén, ez így nem maradhatott; ő ugyan is úgy lelki, mint testi tehetségeit a' körötte lévő tárgyakra figyelmezve alkalmazta: így lett az, hogy midőn egy tárgyat ekkép tulajdonává tett; az

többeket tett neki szükségessé, tehát azokat mind lefoglalni iparkodott — 's lett lassan minden, mi csak használható; 's az embernek mi ne lenne használható? tulajdonná.

Már miután minden az emberek által lefoglaltatott, 's tulajdonná vált; a' családi 's társasági viszonyok hozák magukkal, tulajdonjoknak egyszer is, másszor is, két vagy többfelé osztását; ebben, mert akkor még, mi a' vagyon értékét képviselné, az az pénz nem volt; szörnyű nagy akadályok gördültek az emberek egymásközi viszonyaik jószerű elintézésére. Történt ugyan is, hogy midőn egy család-apa, ki mindenekkel birt, miket egy család gazdasági, 's házi szükségei kívántak, meghalálozott; hátra hagyott vagyonával gyermekeinek osztozkodniok kellett.

Gondoljunk csak egyet, ki halálával 12 gyermeket hagyott hátra; 's most lássuk, miből állott az osztály rész? — volt föld birtok, ezen egy házacska; egy paripa, 's csikó, négy ökör, 100 darab juh, egy tehén, egy eke, holmi aprólékos házi butorok, gazdasági eszközök, 's apró baromfi — már most, hogy osztozkodtak?

Gyula: 12-ten voltak?

Gondosi: Igen annyian.

Gábor: Itt bajos volt az osztozkodás; mert e' birtok mind olly dolgokból állt, melyekre valamenyinek egyaránt volt szüksége.

Gyula: Kivévéen a' marhát, 's baromfit, ezeket a' hogy úgy ellehetett osztani — de — — —

Gábor: Meg a' szántóföldeket.

Gyula: De a' házat, szekeret, 's ökröket több felé osztani káros lett volna, 's a' többit nem is lehetett.

Gondosi: De ha már ekkor pénz volt volna; nem segített volna-e ez a' dolgon? — akkor úgy teendettek; hogy egyikök becs szerént megtartván az oszthatlan dolgokat, abból a' testvéreinek járó részt pénzel fizette, 's azok a' pénzen azt, mire szükségök volt, 's a' mennyit lehetett, vehettek volna magoknak; hja de pénz nem volt, 's így, ha az Atya vagyonja felett még élteben nem rendelkezett, halála után verekedés civódás, vagy legjobb esetben per lett az osztozásnak vége — 's ez rossz volt.

Jósi: Atyám, hát ekkor gondolták ki a' pénzt?

Gondosi: Nem, illyesminek még ált nem látták szükségét; azt gondoljátok, hogy az ember a' szép 's hasznos találmányokat csak úgy a' levegőből kapja? oh nem: azokat a' fenforgó körülmények, 's bajok jutatják észbe.

Midőn még az embereknek a' vagyon körüli minden viszonyaik azok' természetében, vagy elosztásában álltak; inkább mértékre, mint értékképviselőre volt szükségök, érték általános képviselőjét csak kereskedési viszonyok, hol a' vagyon érték szerént kezeltek; juttatták eszünkbe, 's mert még mikor kereskedés nem volt, 's így pénzről, mellyel az emberek vagyonjokkal viszonyaikat könnyíthették volna, még csak fogalmok sem lehetett, az osztzkodások pedig, mint mondtam, igen sok bajokat szültek; az Atya gyermekei boldogságát megalapítani, 's halála utáni civódásokat azok közt megelőzni óhajtván, fogalmai csekély körében a' legközelebbi módhoz nyúlt, 's hátra hagyandó vagyonját nem felosztani rendelte; hanem hogy együtt maradjon — parancsolta. Az eszköz, melly által maradékot boldoggá tenni, 's köztök a' békét örökíteni szándékozá, vagyon el volt hibázva; mert nem csak hogy el nem háritattak; hanem inkább új érdeket nyertek az örökös civódások: mert ott, hol mindenkinek a' közre iparkodva erejéhez képest szolgálnia kellett volna, mindenki úr akart lenni; a' köz vagyon a' nélkül, hogy azt csak egy batkával szaporította volna; megélni kiki sietett, — közös lónak turós a' háta — itt tehát már nem csak a' személyek, de a' közösen birt vagyon is szenvedett; minek nyomor, nyomor-

nak nagyobb elégedetlenség voltak következményi, napi rendre jöttek a' verekedések, 's családi elválások, mi, mert itt ismét a' közös vagyon felosztása, még mindég érték képviselő nélkül nagy akadályokkal történhetett, 's vagy már felesigázott indulatok miatt nem is sikerülhetett; többnyire rablással, volt összefüggésben; rablás, gyilkolás nélkül ritkán történik.

Ez tehát a' társasági szerkezeten mit sem javított, sőt nagyobb rosszakat szült.

Még egy módhoz folyamodtak az apák; testvérek közti civódások elmellőzéséül, első szülőtjüket ruházzák fel a' rend, 's jog szolgáltatási hatalommal, úgy, hogy a' birtok mindég a' legöregebb kezelésére bízott, ki egyszersmind a' család kormányát is vivé, 's azok' egymás közti bajait intézé, ezek pedig ez első szülötti kormány alatt végzék a' család minden közös dolgait. Ebből az következett; hogy az első szülöttnél lévén minden hatalom, 's gazdagság, valamint ez kényelmes helyzetében többiek feletti hatalmát sokszor kiméletlenül, többnyire részre hajlással gyakorlá, többi testvéreit rab szolgálivá tévé; úgy ezen méltatlanul a' rabszolgaságra le alázottakban a' hason jog érzete a' legérzékenyebb színben ébredett fel, 's valamint ezek az őket ily jogtalanul nyomó hatalom gyengítésére — 's néha ki-

irtására is — mindent, néha bünt is elkövettek; úgy amazoknak méltó okuk volt mindenben gyanakodni; 's helyzetök féltésében a' legkissebb gyanús tettet is keményen boszúlták meg — itt volt a' szikra, mely az emberi nemet végső romlással fenyegeté; mert nyomorgatás, elkeseredés, első szülött elleni agyarkodás, féltés, irigység, 's ezekből eredett testvéri gyilkolások üzettek — a' testvér gyilkolás legborzasztóbb dolog, ha csak következményit tekintjük is.

Nem volt mód a' családi rendszer feltartására többé kigondolható, ezen kedves képzeletről, melynek nem bal következményi nélkül némi nyoma törvényeinkben jelenleg is lappang; az apáknak, bár mint iparkodtak is azt ápolgatni, toldozgatni, 's főttozgatni, végre, csakugyan le kellett mondani — ők erre kényszerítve levének; van t. i. egy szellem; mely tulajdon tényeinkből, midőn azok nagyon egyoldalúak lévén füstbe mentek; mint felhőből az eső, joltévó angyalként tűn elő a' legnagyobb inség elhárítására — e' szellem ha akadályra lel mint az eső, menydörgés, 's villámlás közt teremt egy új kort, a' korszak annál fényesebb lesz; kezdete minél meg rázkodtatóbb volt. Itt is a' gyengébb rész önerejében nem bizván szomszéd segélyhez folyamodott, miből pártolások, verekedések, családok bomlásai, új szövetkezések,

hadak eredtek, 's egy család fejének több családok feletti emelkedése, ezen fejek királyoknak neveztettek. — Ezek alatt tehát lecsillapodott a' vihar; mert a' királyi pálcza igazságot inte a' perlekedőknek, sérelmek orvoslására törvényeket alkota, 's büntette a' büntetteket.

A' béke így beállott ugyan, de az tartós nem lehetett, a' törvények kényszeríthetnek valakit addig, míg ez magát azoknak alája veti, vagy büntethetnek valakit akkor, ha az a' törvény oltalma alatt annak ellenszegül; de olly egyént, ki a' törvénynek úgy kedvezéseit, valamint kényszerítő hatalmát örömet kikerülné, 's mert az neki nem tetszik, más törvények alatt menedéket örömmel keresne; vissza tartva a' maradásra kényszeríteni vészes. — Nem elég az ember' boldogságára, hogy szigorú törvények' oltalma alatt, 's erejüknel fogva társasági körben éljen; az embernek, ki ön jogait ösmeri, még mindig, midőn tényeiben törvények alá szorítva van is eredeti szabadságához kell közelítnie t. i. hogy a' társalom azon törvényeken, melyek neki nem tetszenek változtathasson — egyeseknek pedig; ha épen csak ők nem volnának a' fenálló rendszerrel megelégtülve; mert az ő kívánatukra, mely akkor, midőn a' többség ellenkezőt kíván, a' társasági fogalmat véve mindig jogtalan; törvényt változtatni nem

tanácsos — a' reájuk nézve kellemetlen helyzetbűli menekülés, az az a' szabad költözködés megengedendő — mert hányszor történik az, hogy egyes ember, ellenségektől körül vétetve, mert azok mindenütt utját állják, a' társalom' tehetlen egyénjévé válik; ki, ha, látván hogy itt dolga rosszul mén, szebb kilátású helyre mehetne, ott az emberiség javára alkalmas egyénné válnék. —

Ám de épen ez még akkor, midőn pénz nem volt, nem történhetett; mert az illy költöző fekvő birtokát nem, ingó vagyonját pedig nagy bajjal, 's veszteséggel vihette magával, tehát a' hurezolkodás először veszteséggel, aztán unalmas, 's káros lassúsággal történhetett, mi, ha vagyonját eladván azt penzé fordithatta; a' legnagyobb kényelemmel történhetett volna.

Pénzt még nem ösmerték; tehát hordózkodni sem lehetett, ha csak az olyan vagyonját elleneinek azétt, mert őt honjából kiüldözik, még ajándékol ott hagyni nem akarta, ki volna enyire elszánt; 's nagy lelkű? nem is volt senki, 's azért az üldözött, 's elnyomott elégedetlen, gyűlölt tárgyaival tovább is egy szugba lakni kényszerült, sorsán javítani pedig jó, 's rossz eszközt használt; a' fel bőszsűltség többnyire rosszat adott kezébe — minek bosszulás, elkeseredés, áskálódás, civakodás, pártoskodás,

's bel háborúk lettek következményi, 's lett az: hogy egész családok, nemzetek, egymás által, vagy erőszakkal kinyomatva, vagy kitérve, magokat költözködésre adák, — és be köszönt egy korszak, melyben rendjén voltak a' nemzetek költözködéseik; egy csoport ember t. i. hazájából ki nyomtatván minden vagyon nélkül, 's így rabolva, tehát gyilkolva is keresett, rabolt magának új hazát, hol le települjön; 's hol ellent állásra talált, mindent tüzzel vassal pusztított, e' csoport több nemzeteket tett mozgásba, 's túrt ki nyugheleikből, 's kényszeríte költözködésre;

E' költözködések valának az emberi nem valóságos ostorai, mert napi renden voltak a' rablások, gyilkolások, 's az irtóztató rabigabái hurczolások, halál, és inség, 's háború minden szomorú következményeivel — mi alatt az emberi nem vaddá fajult vissza, 's mint tigris kölkek felbőszültségben nevekedve, a' tigrisnél is vadabb lett, 's a' legborzasztóbb tettekre vetemült.

Fiaim, ez azon korszak, melyet általam a' pénz hiányának tulajdonított rossz oldalaival, mennyire idő, tehetségem engedé, lefesteni el nem mulathatam, azért; hogy egy újjabbat, melyet fényessé a' pénz tett, nektek kíváncsba tegyek, 's azon eszköznek, mellyel minden rossz elháritható, 's jó esz-

közülhető, mely a' pénz; nálatok érdeméhez méltó becset szerezhessenek, remélvén, hogy azt, mit becsülésekre méltattok, alávaló eszközzé le alacsonyítani nem fogjátok. Tehát holnap ez újabb korszakról."

Gondosi úr eltávozván, halgatói, kik a' tárgy' komoly voltához képest sötét gondolatikba annyira elmerültek; hogy atyjoknak jó éjszakát kívánni elfelejtve, egynehány percig ülő heleiken szinte mozdulatlan maradtak; ugyan azon komolysággal ébredve szomorún, szóltan távoztak nyugvó szobájukba.

Eddig nem tudák ugyan, hogy mint keljen pénzeiket hasznosan kezelniök; még is fogadást tőnek: hogy azt céltalanul eltékozolni nem fogják.

Adja az Ég: hogy úgy legyen; de legyünk jó reménnyel; mert úgy lesz, mit a' gyermek valódi komolysággal fel tesz, az annak természetévé is válik — a' természet munkál. —

Folytatása a' pénz rendeltetésének.

Egy napon, midőn gyermekeink magukra hagyatva játékra való időt nyertek, mert már atyjok elbeszélése oltá régi gyermekes szokásaikból ki emel-

ve dajkájoktól, vagy játszó társaiktól betanult játékokat csekkélték; azon tanakodtak, hogy mit játszonak, min sokáig meg nem tudtak egyezni; míg végre Gábris, ki költői hajlammal bírván tetteiben is fellengző volt, azért legvakmerőbb ötleteit mennyire gyermeki kora, 's köre engedé, életbe léptetni iparkodott; ezt játékokra is ki terjeszté, 's így szólt: Látod Jósi, te is Gyula: alig várjátok, hogy Atyánk a' pénzről beszédét folytassa; pedig abból ma ismét nehezen leend valami, mert ő igen el van foglalva — megvallom; én is szeretném már tudni: hogy mint gázolt ki az emberiség azon irtóztató bajokból, melyekbe mint Atyánk mondá, csak azért bonyolódott, mert midőn már az emberek vagyonnal birtak, pénzük, mely annak értékét a' kezelésben képviselte volna, még nem volt — én azt hiszem, hogy, mert csak ez hibázott; pénz által, de hogy találták fel a' pénzt? mi adott arra ötletet? azt, bár mennyit is okoskodtam azon; ki nem találhatom.

Azért tudjátok mit! azt hallottam én, de már magam is tapasztaltam; hogy midőn az ember valamely bajban egészen bent van, 's már csak épen bele kellene vesznie; csak akkor képes magán legjobban segíteni — játszunk mi is olly kort, millyet apa beszélt, tegyük; mintha vagyonunkon osztóz-

kodnánk, aztán verekednénk, ölnénk, gyilkolnánk, költözködnénk, végre még is csak majd ki csaholjuk a' tények azon tűz szikráját, mely a' pénz felőli eszmét valamely ember velejében meggyújtá.

E' javallat a' legnagyobb lelkesedéssel fogadtatott, — de Gondosi úr, ki véletlenül a' mellék szobába jött, 's az egész tervet hallotta; illyest játszani tanácsosnak nem tartott; mert ő jól tudta azt, hogy játékkal kezdett civakodásból gyermekek között valódi verekedés, nem pedig a' ki tűzött eszme felfedezése következnek — belépett közéjük, 's Gábrist felhivá, írná le előre azon játéknak, melyet épen kezdeni akartak, minden történeteit.

Gábris beszélt: Mindnyájan egy családba alakulnánk, könyveinket, képeinket, 's mindenünket összeraknánk, aztán osztozkodnánk, az osztozkodáson, mert volna ollyasmi, a' mit kiki maga birni szeretne: p. o. az én vivó szerem; egy darabig szóval vetekednénk; aztán, mert mind ezeket igazságosan elosztani nem lehetvén kiki magának fog iparkodni valamit erőszakkal le foglalni; közünk verekedés támadand, minek rossz következményit én látván arra az ötletre jönnék; hogy, ha volna valami általános dolog mely akár mely holminek értékét képviselné: akkor az osztály jó móddal megtörténhetnék — ekkor kigondolnám a' pénzt, 's úgy aztán

holminket kótyavetyére bocsájtanánk, 's a' ki miért több pénzt adna; az azé lenne.

Gondosi: Te fiam igen is okos lennél, 's ha ez általad abban a' valódi állapotban is így történnék; megérdemlenéd: hogy éltedben meg aranyozzanak, de ez így nem történhetik, 's nem is történt:

Először azért; mert a' pénznek már fogalma is azt mutatja; hogy ő egy szelid elem szüleménye, inkább nyeresz, mint rabló vágy ötlete, 's így azon bajok, 's kor, melyben te azt feltalalád, illyesmit nem szülhetnek — de tegyük fel, hogy csakugyan valaki oly merész ötletű lenne is, 's azt feltalálná:

Másodszor; a' bajokat, mint te mondad oly gyorsan meg nem szüntetné, sőt aligha nem élesztené, mert az, ki valamenyi pénzét vivó-szeredért már oda igerte, 's ha lett volna, többet is ígért volna érette; az még is a' másike, kinek több pénze volt emennél, és érette többet ígért lenne, a' többet ígérő pénzét lefizetné, 's így a' nélkül maradna — a' kevesebbet ígérő bosszút foralna, 's akkor midőn amaz pénzétől fosztatik meg; emez az által több pénznek jönne birtokába, 's így felbőszült, 's hatalmasabb lévén, erőszakhoz nyulna, 's ha ez jelen korunkban talán nem történik; a' baromiség ama korában, hol az emberek civódások közt növe fel, a' fegyver jog iránt igen elfogultak, 's azt gyako-

rolni oda csigázott lelki ösméretük ösztönszerűleg engedi is; a' pénz csak olaj lenne a' tűzre, 's az nagyobb ropogással égne.

Ez való, 's nagyon hibáznak azon politikusok, kik egy népet, mely még műveletlen korú, csak pénz elárasztásával akarnak műveltekké tenni.

Gábor: De Atyám mint gázoltak hát ki már abból a' gonosz korból?

Gondosi: Haljátok tehát: a' megronthatlan gondviselés azon jótékonysággal bir, hogy épen akkor, midőn az emberi nem legnagyobb elfajultságban sínlik; ezen viszonyoktól edzett korszerű tapasztalatokkal termett ember barátok ébrednek cselekvésre, kik veszélyes körülményekben által látták azt: hogy az ember így le alacsonyodva tovább nem lehet, 's ha fordulatot nem vesz végkép vesznie kell — módokról gondoskodnak, mellyekkel társaikat meg szelidítve; ez által egyeséget eszközölve az emberi nemet kivihető boldogságba helyezték.

Erre eszközül használni az érzékeket legbölcsebb, 's egyenesebb út, ezeket vették tehát gyámságuk alá, 's így jöttek be a' tudományok, szép művészetek. Erkölcös verseket készítettek, 's énekeltek, mit hang szerekkel érzékenyebbé tevének, szólottak a' szívhez, 's azt lágyították meg. Végre azt, mi mulékony, hogy mindig szem előtt lévén,

a' szívből el ne hangozzék, le rajzolák, kőbe, fába, faragák, 's történt, hogy az emberek érzékeik így felizgatva, 's képzelődéseik éltetve lévén, már vágyódni kezdettek oly tárgyak után, millyeket a' föld nem termett, de az emberi kéz, felizgatott képző tehetséggel párosulva azokat elő adá, így jött be az ipar.

Mert gondolkodó tehetséggel birunk azon tárggyal, mit a' véletlenség kezünkbe ad, meg nem elég-szünk, azokat ált alakítjuk, 's körülményinkhöz alkalmazva javítjuk, 's ez ismét oly tárgyakat tesz szükségesé, melyek részént kéznél, részént más birtokában vagynak p. o. ki írni akar, annak kel lap, tol, ir, írópad, világoslak; irlapokat ki készít, annak kel egy egész gyár; mely műszereket, 's irlapra való anyagot tesz szükségesé — tol készítéshez kel kés, ennek készítéséhez ismét különféle szerszám acél, — irnak kel edény, ez szinte ha alkalmas sokféleből készül, — írópad, 's szék készítéséhez sok eszköz kell — hogy lakom világos legyen, arra kell ablak, mellyen csak az egy üveg szép munkába kerül. — Lám csak az egy írás menyi dolgokat feltételez; pedig ez még mind semmi a' sok foglalkozáshoz, 's kényűzéshez, mellyek mind megszerzendők. E' szerzés elejénte csere által történt, úgy hogy egyik készítményét, vagy holmiét máséval kicserélte; de ez nagy bajjal járt, mert

egy darab cserü a' másíknál többet ért, 's mert a birtokos cserüjét, szét darabolni, vagy veszteni nem akarta, inkább nem cserélt, 's így a' csere többnyire fen akadt, 's a' kereskedés a' legnagyobb lassusággal akadozva lézengett, az ipar tehát sinlett. Itt volt az idő, melyben vágyódva, 's így csendes indulattal iparkodott a' nyerésszkedő cserüje értékét meg mérve; azt, hol hibázott holmi toldalékokkal ráadásokkal ki egyenlíteni, ezen ráadások, házi barmokon kívül, leginkább a' kereskedésben holmi csekélységek, többnyire fényüzési cikkek voltak — fényes kövek, érc, madár tollak, állatok bőrei, 's a' t. mellyeket ezen használat, de a' fényüzés is később nélkülözhetlenné tett; úgy hogy csekélységükhöz képest még is mindenek feletti becset nyertek, végre bizonyos meghatározott értékkel birtak, 's mint ilyenek később rendszeresítve holmik becserélésére általányosan használtattak, az az érték általányos képviselőjévé lettek; mit mi magyarok pénznek nevezünk.

Tehát a' pénz rendeltetése az előadottakból ítélve az, hogy a' vagyon értékét képviselve, általa a' kereskedés, ez által pedig az ipar segítssék, hogy ebből a' szép művészetek, tudományok, mellyek az embert eredeti baromiségéből kifürösztve, egy szép, tehetségeihez méltó állapotba helyezték; táplálékot nyerjenek,

Érték képviselő, kereskedés, ipar, 's szép művészetek oly szorosan egymásbúl függő valamik, mellyek akármellyike hiányával az emberi nemre nézve fényes boldog állapotot képzelni vakmerőség; mert ott, hol az érték képviselve nincs; a' vagyon elrejtett kincshez hasonló, mely hasztalanul odúban penyészedik meg; a' pénz teszi a' vagyon erányában az ellensúlyt, mely képes azt a' mérlegen alantóságából kiemelni; a' piacra hozván őt.

Minthogy pedig a' pénz kereskedési viszonyok' eredménye: mert a' virágzó kereskedés pénzt feltételez; e' kettő egymás nélkül nem létezhet.

Kereskedés eredménye az iparnak: ezek egymást elősegítve pénz által hozatnak életbe.

Az ipart, szép művészetek, 's tudományok éleszték létre; ezek táplálékot egymástól nyernek, 's fény polczra pénzzel segített kereskedés által emeltetnek.

Mind ezek pedig azért létesítettek: hogy az ember baromiségéből ki fejtve egy szebb, tehetségeihez méltó polczra emeltessék: a' pénz közvetlen célja az emberi nem boldogítása.

Nézzétek ez arany órát; mily boldog az ember akkor; ha a' napot felosztván, úgy dolgait, mint mulatságait e' szerént elrendelheti, p. o. mily nagy kényelem csak az is, ha bizonyos multság' kezdete

pontban estéli 7 órára határoztatván, mindenki, mert felteszszük, hogy órája minden valamire való embernek van, ott pontban 7 órakor megjelen; a' multság elkezdődik, minden hián, aggodalom, 's várakozás nélkül, 's mily kényelmesen mulathat az 9-ig, kit okvetetlen foglalatossága 9-kor haza hív; nem kell aggódnia; hogy elkésett, nem bánkódnia; hogy korán távozott, egy szóval a' rend, mi mindennek lelke, csak ez egyetlen eszközzel tartathatik meg.

Az órát tudomány, 's szépmivészeti találmánynak mondhatjuk, ennek számtalan apró részeit az ipar adja, 's hogy ezen készítmények, 's így órák is mindig elegendő mennyiségben készítenek, szükség, hogy kelendők legyenek; ide tehát virágzó kereskedés, mely pénz által hozatik telyes virágjába; kell.

Látjátok ebből, hogy itt pénz közvetlenül nem azon működik, hogy az órához kívántató készítmények kelendők legyenek; hanem azon: hogy segedelmével elegendő mennyiségben készült órák által az embereknek cselekvési viszonyaikban, mint zenészeknek a' karmester által, tactus adassék, hogy ez által tényeik összhangzásba tartassanak; mert az ember társaságban csak így élhet.

Látjátok e' példából, hogy a' pénz közvetlen kötelessége nem a' kereskedés elősegítése, hanem az ember jó létének eszközlése.

Ez azon szent cél, mellyet minden embernek pénzkezeléskor szem előtt kell tartani; mert ki a' pénzt ettől el térő irányban bocsájtja el kezéből; az az emberiségnek árt, nem méltó arra, hogy valaha markába, hol a' pénz méreggá válik, egy kraiczár is kerüljön.

Hogy pedig valaki a' pénzt hasznosan elkölteni tudja; annak a' pénzt, 's ennek viszonyait jól kell ösmérnie — azért most a' pénz természetét fogom veletek megösmértetni; aztán, ha élünk annak gyakorlati viszonyait.

A' pénz természete.

Egy estvén, midőn hőseink körébe lépni szerencsénk volt, már ők akkor eg' ütt ülve szokott figyelemmel halgatták attyokat, ki éppen akkor Gyulához e' kérdést intézte: Gyula megtudnád e' mondani, hogy mi a' pénz természete?

Gyula: Az, hogy peng, 's ha nem pengetik; meg penyészedik.

Gondosi: Megadtad neki — igen a' te kezeden peng 's Józsiéban megpenészedik; mert te talán 's

Józsi azt nem úgy tekintitek, 's használjátok, mint pénzt, hanem mint ércet, melly peng, 's meg is penyészedhetik.

A' pénzt kétfélekép kell tekintenünk: szellemi, t. i. és anyagi tekintetben.

A' pénz szellemi oldalát tekintve megmondottam már többször: hogy a' pénz érték képviselője, 's a' pénz az emberi jólét eszköze: a' pénz e' két sark körül működ forog.

A' mi a' vagyon értéke képviselését illeti; meg kell jegyezni, hogy egy államban a' pénz mennyiségét, mindég azon vagyon mennyiségéhez, melly azon államban képviselhető, kel alkalmazni.

Ne legyen kevesebb azért; mert nem lévén az egész vagyon értéke képviselve, annak csak része hozatik piacra, 's azon rész, mely elmarad az államra nézve elvesz, 's még mindég a' régi bajok, mellyek a' pénz hiánya miatt léteztek, tisztán elhárítva nincsenek.

Veszedelmes pedig az; ha a' pénz egy államban több, mint a' vagyon, mellyet képviselnie kell.

Mert azon pénz, mely felesleges, nem lévén elég vagyon, mivel képviselve azt, rendeltetését végezné; káros irányban működend, mert cselekvési erejét fényüzésre fordítja, 's az emberek ravasz, és buja vágyaikat szolgál elősegíteni, a' vagyont csekély

becsüvé teszi, melly könnyen kész pénzen megszerzhető lévén, az emberek nem iparkodnak, munkátlanságban elpuhulnak.

Az elpuhult nép vesztéhez közel áll.

De még a' pénz fölöslegnek azon csudalatos következménye is van: hogy nem lévén elég vagyon, mely azt egyesek kezéből, — hol többnyire uzsora által, mint terhesfelleg nagyobb nagyobb tömegbe tornyosodik össze kicsalva, arányosan fargásba tartsa; ott végre rakásra gyűl, a' nép' szegényebb osztályára pénz hiánból eredő nyomort, a' vagyonosb osztályára pedig fényűzést hoz — a' nyomor úgy, mint fényűzés romlottságot szül.

Mi illeti a' pénz természete azon oldalát, hogy a' pénz az emberi jólét eszköze, igen kell arra ügyelni, hogy e' rendeltetésén működjék, mi nagy feladat, mert a' pénzt az emberek minden cselekvényeikben használhatják — ehhez hátártalan ösmeret, rend, 's jó szív kívántatnak. Mit e' tekintetben közvetlen tehetni; az:

1-ször. Hogy a' pénz mindég forgásban tartassék, hogy ne legyen bár mi csekély dolog is, mi embernek használhatna, elrejtve; mit rendeltetése helyére a' pénz képes kiemelni, szakadatlan működésével.

Azért a' köz jó ellen vétkezik az, ki pénzt megcsonkítva, haszonvehetlenné teszi, vagy ki bár mily csekély pénzt is magánál elrejtve tart.

Erre a' kormány ügyelhet fel, ki népeit ez eránt felvilágosítván, gondoskodják intézetekről is, melyek a' pénzt egyesek kezében nagyobb tömegben heverni ne engedjék, jó móddal kicsalván azt onnan — az ezek által bekerített pénzt a' köz igazgatóság azután ott, hol legszükségesebbnek látja, bocsájthatja működésbe.

A' népet ily intézetekhez szoktatni kell, 's úgy nevelni; hogy azok szükségességére, 's talán kézzel nem fogható hasznára megtanítva; az azokhoz, a' köz, 's így ön java eránti lelkesedéssel járulják.

2-szor. A' pénz midőn forgásba tétetik, oly úton bocsátassék el, melyről, az emberi nem' jóletén működven ott, legnehezebben, 's legkésőbb térhessen el.

3-szor. Fel kell ügyelni arra, hogy a' pénz jó útról ferde cselekvések által el ne vonassék, mert egy részént működései ez úton ártalmasak, más részről pedig, mert rendeltetése céljától elvonatva; a' vagyon értékét nem képviseli, 's így hason értékű vagyont ejt pangásba.

Mert meg kell jegyezni, hogy valamint minden, úgy a' pénz is, mennyire kézzől kézrei forgását illeti, hasonló afféléhez, mi egy örvény sodrába vetődik,

ott forog az szüntelen, 's hiven követve a' sodor tekervényeit, hasztalan a' vészes körben keréngel, mintha más rendeltetése nem is lenne a' nagy földön, 's csak néha úgy egyenként vetődik egy, vagy másik darab rendes forgásába ki.

Igy a' pénz is, millyen körbe egyszer vetődik, működéseit a' szerént teszi.

Jöjjön p. o. egy darab pénz kártyások kezébe; — a' kártya játék fészke minden rosznak — szegény pénz, rugója lesz a' kártya játéknak tehát sok rosznak is — káromkodás, 's indulatoskodások közt nyelik, és vesztik, hánják, vetik, míg végre egy pincérnek borért kezébe nem jut — 's ez ismét egy vesztő játékosnak nagy kamatért oda adja — ismét kártyán forog, míg talán cigánynak, ki búfelejtésért fa edényét cinczogtatja kezébe jut, 's ez, a' kártyások elpusztulván; pincérekkel kártyát oszt, 's ugyan azon pénzt ismét a' kártya padra veti, ismét veszti, ismét nyeri, míg valahára történik, hogy e' körbe tett számtalan undok, káros, 's hasztalan működési után, midőn ráadásul egy mordány; golyó 's lőpor, mellyek egy elnyomorult életet veendnek el, vagy valamely vétek vásároltatot meg rajta; 's miután már ez uton is cimborázott; Isten tudja mi idő múlva, rendeltetesi útjára tér vissza — tartsa az Ég ott sokáig!

Hogy a' pénz hasznos irányban működjék; annak köz kezelése a' kormány műve legyen; mert ennek érdekében van népe boldogsága, 's így ezen csiklándós eszköz kezelésiben ferde irányra soha sem vetemedik. Továbbá az államban képviselhető vagyon mennyisége tudva csak a' kormány előtt lehet, valamint a' forgásba lévő pénz mennyisége is, 's így ő tudhatja legjobban, mennyi pénzt kel még kibocsátani.

A' közrendre a' kormány ügyel fel, 's így ügyelhet egyedül ő arra is; hogy a' pénz működését ferde irányba ne tegye.

A' pénz kezelése egyesek kezében nem lehet, mert a' pénznek célja nem csak egynehányat, hanem az egészzet boldogítani; egyesek pedig azt csak tulajdon érdeküket tekintve, bocsájtnák forgásba, mi az egészre számtalan bajokat szülne. Nem lehet továbbá egyesek kezében, az általános egyértékűség fentartása végett.

Tebát az érceknek is, melyekből pénz veretik, a' kormány, 's nem egyesek tulajdonának kell lenni, azért, mert ha az ő birtokában nem volna, akkor midőn pénzre való ércre szüksége lenne, a' tulajdonosok azt tőle megtagadhatnák, vagy mert azt másra fordították, elegendő ércel nem szolgálhatnának.

A' pénz anyagjánál mindég a' pénz szellemi természetét kell tekintetbe vennünk, t. i. hogy a' pénz érték általános képviselője.

Azért annak oly anyagból kell lennie, mely az értéket általánosan képviselhesse.

Tehát, először a' pénz anyagjának benső értékének is kell lenni, hogy az értéket általánosan képviselhesse; másodszor: mind a' mellet ha értéke van; még alkalmazhatónak is kel lennie, legyen könnyen kezelhető, ne legyen p. o. oly nagy, hogy hordozása teherrel járjon — tehát a' pénznek nagyobb értékű anyagból kell lenni, hogy az, apróbb darabkákban is nagyobb értéket képviselljen.

Ide tartozik még az is, hogy csalogány anyagból legyen, p. o. fényes, hogy az emberek' figyelmét maga eránt élesztve, kapós legyen; mert mindenki vágyván azt bírni; vagyonját érte a' piacra kiteszi; 's kinek vagyonja nincs, iparkodni fog; hogy munkával érdemelhessen azt magának, 's ez mind a' kettő az ipar elősegülésére szükséges.

Minthogy a' pénz érték' általános képviselő; a' pénz belső értékének ki kell lenni szabva, mi mérték által történik, úgy, hogy a' pénz benső értéke mérték, 's ez bélyeg által lehessen megjegyezhető.

Tehát a' pénznek még oly anyagból is kell lennie, melynek értéke csalhatlanul meghatározható,

azután általánosság végett egyenlő nagyságúnak, 's végre az anyagnak ollynak is kell lenni, hogy az könnyen megbélyegezhető, és bélyege tartós legyen.

Legelőbb is pénz helett barmok használtattak, 's a' deák pecunia (pénz) nevét onnan vette, mert barmot deákul pecusnak mondják; ennek kezelése ezer akadályokkal járt; mert nem lévén minden barm egyenlő, az értéket általánossan nem képviselték, 's az adás vevésnél először mindég ezek' értéke volt meghatározandó, aztán egy helyről a' másikkra hajtásuk is nagy akadályukkal járt.

E' nehézségek adták aztán azon ötletet: hogy ezen marhák értéke valamely megbélyegzett jegy által képviseltessék, 's így készítettek apró jegyeket ércből mellyek minthogy marhát értékben képviseltek, reájok egy ökör képe nyomtatott, 's abból p. o. száz darab; egy ökör értékével ért fel.

Ezen pénznek úgy értéke, valamint anyaga az idő szelleméhez képest változott. Virágzóbb államokban, hol nagy volt a' hatalom, 's gazdagság: úgy fényvág, valamint a' csekély értékű érc pénz eránti közönyösség miatt pénznek nagyobb értékű anyag, arany, 's ezüst használtatott addig, míg szegényebb államok cserép, bőr, vas, rézpénzekkel megelégedtek. A' Spartaiak péld. o. midőn köztársaságot alkottak, hogy a' fényűzés, valamint a' nagyobb

hatalom' egy kézbe jutása, 's így a' köztársaság fölébeni emelkedése eltávoztassék, pénzeiket vasból készíték.

De ez nálok is így nem maradhatott; mert a' pénz a' vagyon értékének képviselője lévén; az oly pénzek egy felől a' vagyon becsét leszállították, 's az ipart hozák pangásba, más részről pedig magának az oly pénznek nem volt becsé; mind a' kettő kereskedést csökkentett, 's így mindig azon rosszak, melyeket a' pénz nem léte, különféle szellemű korban különféle alakban feltűnni engedett, elhárítva nem lettek.

Erc pénzeink.

Pénznek legjobb anyag az érc.

A' vas pénzek azonban durvaságuk miatt nem célirányosak, 's minthogy olcsók, 's nagyobb tömegben használandók; kezelésük alkalmatlan, fárasztó.

A' réz olcsósága miatt, mert azt szinte több számban kell használni, csak házi körbe való, 's itt talán alkalmasabb a' nemesebb ércекnél; mert házi körben sok apróságok, miknek csekély értékük van, vásárlandók, 's így a' pénznek is ott aprónak

kell lenni értékben, tömegben azonban, kezzel foghatóbb kezelhetése végett, nagyobbak.

Honnunkban folyamatban lévő rézpénzek:

1-ör két garasos = 6 kr. Bécsi értékben,

2-or egy garasos = 3 kr. — —

3-or 2 kraiczáros = 2 kr. — —

4-szer kraiczáros = 1 kr. — —

5-ör $\frac{1}{2}$ kraiczáros = $\frac{1}{2}$ kr. — —

6-szor fillér = $\frac{1}{4}$ kr. — —

Ezen rézpénzek még akkor készítették, midőn a² pénz bécsi értékben számittatott; egy forintban jött t. i. 60 ilyen kraiczár.

Most azonban, midőn a² pénznek törvényes ezüst értéke mely $2\frac{1}{2}$ résszel többet ér, vissza adatott; egy forintban 150 olyan kr. van.

Törvényes erőn kivüliek is ily rézpénzek, 's mennyire házi használatuk igen alkalmas; csak önkényesen fogadtatnak el.

Országos fizetésekben azonban az ezüst pénz tekintete fentartásául, csak anyiban használatnak; menyiben oly kis értékű ezüst pénz; mint milyen a² fizetés, nem létez.

Az ezüst pénzek legforgékonyabbak, mert azok úgy házi, mint kül szükségek pótlására alkalmasak

tömegek nem oly nagy, tartósbak a' réznél, 's arany-
nál; 's így bélyegük, 's nehézük sokáig megmarad,
csinosságuk vonzó.

Ezüst pénzeink ezek:

Koronás tallér	=	2 fr. 12 kr.	pengő pénzben	
Ezüst tallér	=	2 fr.	—	—
Fél koronás tallér	=	1 fr. 6 kr.	—	—
Ezüst forint	=	1 fr.	—	—
Negyedes kor. tallér	=	33 kr.	—	—
Harminczas	=	30 kr.	—	—
Galliciai Harminczas	=	30 kr.	—	—
Húszas	=	20 kr.	—	—
Tizenhetes	=	17 kr.	—	—
Galliciai tizenötös	=	15 kr.	—	—
Tizes	=	10 kr.	—	—
Hetes	=	7 kr.	—	—
Ötös	=	5 kr.	—	—
Garasos	=	3 kr.	—	—

Az arany legbecsessebb érc, 's így pénzei is.
Minthogy azonban fénye vakító, 's csáb erővel hat;
inkább cselekvési viszonyokban, mint kereskedés-
ben használtatik, — e' pénz hatása csiklandós, 's azért
az emberek, érzékek', 's hajlamok' vásárlására hasz-

nálják; működése e' téren anyira elfoglalja, hogy anyagi kereskedésre csak ritkán vetődik egy két darab, vagy mert igen kedves pénz; arany, 's ezüst ékességek közt többnyire elrejtve hever, azért e' pénzek a' kereskedésnek csekély tényezői, vagy mert kisebb kereskedésben nagy értékük miatt nem használhatók; nagyobb kereskedésben foglalnak helyet, 's oda huzódnak, hol az legvirágzóbb.

Honunkban a' kereskedés még bimbójában van.

Aranypénzek helett célirányosabbak a' bank jegyek, mellyek az egyébként pénzre szánt, biztos helyre le tett, arany rudak által képviseltetnek.

Az arany pénz nagy becsű, azért a' meghamisítástúl, 's csonkítástúl igen félthetni; ritka arany pénz, melynek széléből köröskörül csekélység lereszelve ne volna.

Nagy figyelmet kel fordítani működésére is: mert ugyan azon mértékben javít, melyben árt — e' mérték mindig nagy.

Arany emberi cselekvéseknek iránypontja: azért e' kincset figyelemmel kel forgásba bocsájtani, 's nagyobb mértékben csak azon pontból elárasztani, hová a' nemzet törekvési irányát fordítani igyekszünk.

Arany pénzeink ezek:

Souveraindor = 13 fr. 20 kr. Ezüstben.

Fél = 6 fr. 40 kr. —

Dupla arany	= 9 fr.	Ezüstben.
Körmöczyi arany	= 4 fr. 30 kr.	—
Régi Hollandiai	= 4 fr. 30 kr.	—

E' pillanatban nagy megindulással be jön a' házi asszony, egy kezében mosott mellényt, másikban pedig, valami összerongyolt félét tartva, nagy panaszzal szakítja félben a' beszélgetést, 's nem kímélve még azt is, ki a' papiros pénzt legelőször készítette; ön, 's mosóné gondatlanságát rösszalá, mert egyiköknek sem jutott eszébe, minek előtte a' mellény mosásba tétetnék megvizsgálni, nincs-e annak zsebében valami, a' mi nem mosni való; ime, mondá, oda az 5 forint!

Erre minden azon elrongyolt félére veté szémeit, mely egy elázott bank jegy volt, az egész társaság forrongásba jött, ki bánkódott, ki bosszankodott, 's az elrongyolt jegyet vizsgálták; ha lehetne-e még használhatóvá tenni.

Józsai az elrongyolt részeket próbálgatá össze illesztgetni; de azt még jobban öszsze szaggatá.

Az atya magát bélyegzé gondatlansággal, mert a' mellény övé volt, 's a' pénz is; neki kellett volna azt, midőn mosásba adá, megvizsgálni.

Gábor: „Szép kis pénz“ mondá.

Gyula: „Rongyos“ tevé hozzá.

Gábris: Mit a' viz elmos.

Gyula: A' szél elkap, 's fa levélként hord hegyen völgyön keresztül.

Gábris: Ez tehát már derék képviselője az értéknek.

Gyula: Bizon szomorú dolog volna; ha minden vagyon értéke a' vízben úgy eláznék, mint általános képviselő uramé.

Gondosi, Ki öt forintos elvesztésén nem kissé aggódott, komollyá leve, 's csak félig meddig hallotta a' kis heveskedők' rágalmait; a' nélkül, hogy azt megszüntetni eszébe jött volna; de mikor már ezek a' papiros pénz ellen élesebb kifakadásokra vetemedtek, meginté, 's a' papirospénz haszna eránt iparkodék őket felvilágosítani, elbeszélván azon kényelmeket, mellyek ez által a' kereskedésben élvezhetők; leginkább azért; mert könnyen kezelhetők lévén, általok nagyobb somma pénzt lehet az embernek magánál messzire is hordozni; mi, mert a' kereskedőnek kényelmül szolgál; a' kereskedést nagyon könnyíti, 's erre sükeres befolyást gyakorol; továbbá elbeszélé azt is; hogy sokszor kereskedők vizeken pénzeikkel együtt elvesznek, p. o. hajótöréskor; 's milly szerencse akkor az államra nézve

az, hogy valódi arany, vagy ezüst helyett csak papiros veszett el.

Gábor: A' papiros pénz még is csak szemfényvesztés; mert hogy lehet az, hogy egy darabka papiros, melly bélyegzéssel együtt talán garasba jött, 1000 forintokat ezüstben érjen, melly ezüst 25 fl és egynehány latot nyom.

Ő a' papiros pénzt csalásnak belyegzé, 's testvérei mind vele tartának; atyjokat, ki fellyebb azt monda: hogy bőr, vas, pénz nem lehetnek; szaván fogni iparkodván.

Gondosi, ki gyermekeinek e' felindulást megbocsájtá, mert tudá; hogy az egy részt azon elrongyolt 5 pforintos jegy elvesztéséből, más részt pedig a' papiros pénz viszonyaibani tudatlanságukból eredt; még is hogy őket az oly igen csekélet papiros pénzel megösmértetvén, annak nem csak becsét fen tartsa; hanem bennök a' köz igazgatóság eránti e' miatt ne talán csökkent tiszteletet helyre állítsa: megígéré nekik, hogy közelebbi alkalommal azon viszonyokkal fogja őket megösmértetni, mellyek a' papirospénz létesítését tevék szükségessé, 's mellyek annak értékére elegendő biztosságuł szolgálhatnak, — felindulásukat némileg megakasztván, nyúgodni bocsátá őket.

Papiros pénz.

Gondosi úr olly hivatást, mint most, még egyszer sem érzett pénzről értekezését gyermekei előtt folytatni — ezeknek a' papiros ellen még szüntelen megújuló kifakadásaik valának megengesztelendő, 's fájdalmuk, melly azon 5 pftos elvesztésén egyszer is másszor is csipős észre vételekben nyöge ki magát, volt lecsilapítandó; 's az ezen pénz, valamint azt forgásba bocsájto kormány tekintete vissza álitandó — Egy tilalom, 's ha ekkor sem szünnének meg rugdalódnai, egy fenytő szó, talán elég lettek volna hőseinket, kik egyébberánt engedelmes gyermekek voltak, hallgatásra hozni: de egy atya, ki gyermekeit valamire külsőleg tudá ugyan készteni, 's röviden ezzel elvégezhetette volna; jól tudta azt, hogy gyermekein a' jó szónak igen szép foganata van, 's ő gyermekeit tanítani akarta, azért iparkodott szokott beszélgetését idő előtt megkezdeni, 's minél előbb megtudatni velők, hogy heveskedéseik, mert rágalmuk alá oly tárgyat vetek, melyhez épen nem értettek; az ahoz értők előtt nevetségsek voltak.

Össze hívta tehát őket, hogy elbeszélje nekik: először azon körülményeket, melyek a' kormányt a' papiros pénz kiadására kényszeríték; másodsor azon Intézetet ösmértesse meg velök, melly a' kiadott papiros pénz értéke fentartására elegendő biztossággal bír.

Háborús időkben ugyan is, mint mondá; a' köz pénztárak szünteleni nagyszerű kiadások által kiürülvén; a' pénz vagy az országból idegenek kezébe kifolyt, vagy pedig bent egynehány nyereszkeskedő kezeibe gyűlt, 's így a' nemzet általányosan szegény lett, — pénzre azonban még is szüksége volt; ne hogy az ipar, ennek hiányával pangásba essék, a' kormány ideigleni módokról gondoskoda, 's pénz helyett papirost tett forgásba, melynek, megbélyegezve, azt, bizonyos értéket, mellyért azt később jobb körülményekben beváltandó vala, tulajdonított. Ezen papirosok pótolák némileg a' pénz hiányt: azonban, minél több számban adattak ki; becsök annyival lejjebb szállott, 's így érték képviselői tovább nem maradhattak.

Azért, mihelyt az édes béke beköszönt, a' kormány legelső gondját a' pénz rendszer javítására fordítá; tehát az érték nélküli papiros pénzt beváltva

elenyészetni, 's a' helyett arany, 's ezüst pénzt forgásba tenni iparkodott.

Minthogy azonban, ki lévén üritve a' kincstár, ily pénz nem volt, 's így azt egyszerre be sem is válthatta, csak apródonként igyekezett be váltani ily formán:

1816-ban t. i. két utat nyitott a' papiros pénz birtokosainak a' beváltásra.

Egy a' becserélési volt, bizonyos részben kész pénzért oly formán, hogy a' papiros pénz birtokosa által beadott papiros összeg két heted részéért azonnal kész ezüst pénz fizettetett ki, a' többi ötheted részekért pedig status kötelezvényt adott, mely annak esztendőnként 100-tól 1 pengő forintot kamatolt; ezen kamat azonban egyszerre csak akkor fizettetett ki, midőn a' kötelezvény sors huzás által ki huzatott.

A' sors huzás pedig ekkép történt: az így kiadott kötelezők, összesen 500,000 millio forintokat tévén; ezen összeg 488 részekre osztatott, melly részek serieseknek neveveztettek, mi magyarul annyit tesz, mint sor, mert minden rész sorszámot kapott, 's meghatározatott az is, hogy melly kötelező melyik sorba essék, ezen számok azután összegyűlgetve egy sors ládába tétettek, melyből évenként egy feltűrött kezű kis gyermek által ötször tör-

ténik huzás, ki minden huzáskor egy ily seriést kihúzva azt felgöngyölíti, 's a' nézőknek, kik nagy számmal szoktak ott megjelenni, megmutatja; aztán fen szóval ki kiáltatik, 's köz-tudomásul a' hirlapokban is kitétetik. Ezen kihuzott sorban foglalt status kötelezvények', a' huzás napjaig járó kamataik; újra ki kölcsönöztetnek.

Hogy az állam ezen sorshuzások után fizetendő kamatokkal nagyon ne terheltessek; ily kötelezvények évenként a' banknál bevásároltatnak, 's ámbár azok sors huzás alá szinte kerülnek, mégis elenyésztetnek, mire az állam közjövödelmeiből évenként egy millio ötszáz ezer forint pengő pénzben rendeltetett.

Ezen status nyugtatók elejénte a' sors huzás után ki nem fizettek, 's csak azoknak kamataik rovattak le, 1829-ik évtől azonban, szabadon hagyott tulajdonosaiknak azt vagy évenként törvényes kamatot hozandó kötelezvénynyé által iratni; vagy egész értékében ezüst pénzben fel venni.

Másik mód, mely szerént a' régi papiros pénz beváltatott, volt a' részvény vevési a' bécsi nemzeti

banknál, az egész összesen, melynek azomban kétheted részét kész ezüst pénzben kelle le tenni.

Ezen beváltás körüli munkálódásra a' bécsi nemzeti bank, mely a' második beváltási mód által részvényekből alapított, bizatott meg.

Gyula: Édes atyám, mi az a' nemzeti bank?

Gondosi: Később le irandom; addig pedig mert a' papiros pénz beváltását félbe szakítani nem akarom, képzeljétek magatoknak azt mint egy Intézetet, melyre többek között a' már mondott régi papiros pénz be váltása is bizatott.

Ezen beváltásra azonban elegendő pénz is kellett 's azért által adattak annak, a' status részéről:

1-ör. Minden tartozások, melyeket békekötés következtében, külállamok fizetnek.

2-szor. Minden a' köz kincstárban rendelkezés alá eső felesleges ezüst pénz.

3-or. Nagyobb biztosságu ezen Intézetnek elzálogosítottak minden aranybányák.

El lévén ekkép ezen bank elegendő vagyonnal látva, az apródonként beadott papiros pénzt kétheted részben kész pénzért, az az biztosított ezüst pénz értékű bank jegyekért, millyek 5, 10, 25, 50, 100, forintosok adattak ki, beváltotta — a' többi $\frac{5}{7}$ részért pedig status kötelezvényt adott ki.

Igy lettek az ekkép újra forgásba bocsájtott bank jegyek az érték valóságos képviselőivé.

Gábor: engedelmet, édes atyám, hogy megszakasztom beszédét — csak azt akarom megkérdeni: hogy miért éppen $\frac{2}{7}$ rész, miért nem több, vagy kevesebb fizettetett ki kész pénzzel?

Gondosi: két heted rész azért, hogy a' kötelezvényre fordított tőke, minthogy annak százátóli kamat fizettetett; kerék számú legyen: hogy a' kamat attól minden töredék nélkül fizetethessék ki. Legkissebb összeg t. i. mely új bank jegyek², és status kötelezvényekért becserélthetett, 140 forint volt, ezt 7 felé elosztván; Gyula! menyi esik egy részre?

Gyula: húsz.

Gondosi: 's így $\frac{2}{7}$ rész tesz negyvenet, 's enyi kész ezüst pénzben fizettetett ki — az öt heted rész pedig, mely százat tesz; kötelezvényé fordíttatott. Tehát a' beváltásul beadott összegeknek olyyaknak kellett lenni; mellyek 140-el eloszthatók voltak, hogy a' kamat fizetések minden töredék nélkül történhesenek. De tárgyunk fonalátúl nagyon is eltértünk, 's hogy hosszas ne legyek, térjünk vissza.

Geyza: Édes atyám, azt akarta elmondani: hogy az újabban forgásba tett bank jegyek valóságos képviselőjévé lettek az értéknek.

Gondosi: Igen, mert mint elő számoltam, az azoknak tulajdonított érték eléggé biztosított, 's aztán több értékű jegyeket, mint a' mennyi vagyonja a' banknak volt, 's van; ki adnia soha sem szabad.

Igy lettek a' bank jegyek valóságos pénz erejűek, 's ámbár azoknak egyének közt egymástúli elfogadásuk nem kényszerített; a' köz pénztáraknál történő fizetésekben még is valóságos ezüst pénz helyett fogadtatnak el.

Most tehát elősmeritek: hogy a' papiros pénz, melly ellen oly igen kifakadtatok, valóságos pénz; és hidjétek el, hogy mi könnyen kezelhetését illeti; alkalmasabb bár mely érc pénznél, 's a' pénz körében legszebb találmánynak lehet mondani. —

A' Bécsi Nemzeti Bank.

Mert magatok kívántátok, de szükségesnek is találom, olly intézetet melly tartományokat huzott ki a' sárbúl, 's kivált a' kereskedés', és így társalmi jólét elő mozdítója, mennyire az titeket érdekel, csak röviden ösmértetek meg véletek.

Ez a' Bécsi Nemzeti Bank, egy köz felügyelés alatt lévő pénzüintézet; melly 1816-ban, midőn érintett papiros pénzek be váltattak, létesítettet 50000 részvényekből. Egy részvény 2000 papiros' és 200 pengő forintból állot.

A' régi papiros pénz be váltása 's elenyészése mint fellyebb is mondám, ezen Intézetre bízott.

1817-ben azonban új részvények nyittatván, ezek 1000 Vforint, és 100 pengő forintosak voltak, 's a' régi részvények, mert azok két enyit tettek, két felé osztattak, 's így a' részvények száma 100000 emeltetett.

A' papiros pénzért, mely részvény vevések által jött be, mert az a' bank' tulajdona lett, a' status

100-toli 2 1/2 pf. kamatot hozó kötelezvényeket adott a' banknak; mellyek' évenkénti lerovására a' Birodalom köz kincstárából 500000 pengő forint fizettetik évenként.

A' Részvényesek valamint a' jövedelmeket, úgy a' költségeket is aránylag viszik.

Jövedelme ezen banknak ál azon kamatokból, mellyeket a' szedett, 's elenyésztett bank jegyekért kiadott status kötelezvények hoznak, úgy szinte az általa biztos zálogra kiadott kölcsön pénz kamataiból.

Ezen bank ad ki jegyeket egész értékben.

a) Arany, 's ezüst pénzekre.

b) Biztos zálogra, u. m. status kötelezményekre, mellyek ezüst pénzben szólnak az attól járandó kamatokat oda nem számítva.

Status kötelezők kétfélék, u. m. régiek 1816-ik évig, ezek váltó pénzben adatvák ki, 's csak akkor kapnak ezüst pénz értéket, ha sors által kihuzattak.

Ujabbak teszik azon adóságokról szóló kötelezményeket, mellyeket a' kormány 816. évtől, midőn már a' papiros pénz megszüntetett, ezüst pénzben vett kölcsön.

Becs szerént pedig ad ki e' bank jegyeket.

a) Arany, és ezüst szerekre.

b) Belföldi status kötelezőkre, melyek ezüst pénzben szólnak; azért, mert ezeknek értékük mindig nő.

c) Külföldi minden nemű status kötelezőkre,

Gábor: Millyenek ezek?

Gondosi: A' Francia nagy háború bevérgződ-vén, 1814-ben a' Hatalmak közt kötött egyezés következtében a' Franciák által elfoglalt tartományok Hatalmaikhoz vissza csatoltattak.

Innen eredtek aztán az ezen Tartományokbani községek, 's egyesek' követelései a' Franciák ellen azon adóságok felett, melyeket azok ott ideigleni uralkodásuk alatt tettek.

Ezen hitelezők megnyugtatasaul, 's követeléseik elintézéséül 1818-ban Ausztria, Angol, és Orosz államok' részéről egy egy megbízott Párisba küldettek; az érintett követeléseket Magok, 's Franc kormány együtt munkálásával elintézendők.

Következmény a' volt, hogy Franc kormány a' követeléseket, menyire valók voltak, elősmervén, azoknak szakonkénti lefizetésére magát kötelezte, 's innen eredtek a' külföldi status kötelezők.

Ezeknek értékük le, vagy feljebb szál a' szerint; a' mint az azon statussali béke jó, vagy rossz lábon áll, a' vagy ingadozik; 's e' szerint becsültetik a' zálogul elfogadó bank által.

Ad ki továbbá a' bank jegyeket becs szerint:

d) Tulajdon Bankrészvényeire: becs szerint azért; mert a' Bank jövedelmei nem mindig egy formák, tehát a' részvények értéke is változik.

e) Egyesek pénzfeletti kötelezvényeikre, és

f) Oly egyesek kötelezéseire, mellyek tulajdonképen nem pénzről szólnak; értékük azonban megbecsülhető, p. o. Végrendeletekre, Házassági szerződésekre, Társulati ajjálatokra 's a' t. 's a' t.

Ezen zálogok' gondviseléseért, minőségükhöz képest a' beadó által megszabott díj leteendő.

Már most ezen Bank által kiadott Jegyeket Birtokosaik akkor, midőn nékiek tetszik, kész ezüst pénzért be válthatják, és

Hogy ezen beváltás a' távol lévőknek; kik egyébbként azért Bécsbe kénytelenitnének menni, terhes ne legyen; a' Birodalom különféle tartományaiban több fiok Bankok létesítettek.

Magyarországban van illy Fiok bank: Budán — Erdélyben; Szebenben — Bánságban; Temesvárott,

hol mindenféle Bankjegyek, 's az elrongyoltak is, értitek? kész ezüst pénzért; aztán ezüst, 's arany pénzek bankjegyekért; valamint nagyobb Bankjegyek kisebbekért; 's ilyenek nagyobbakért be válthatók,

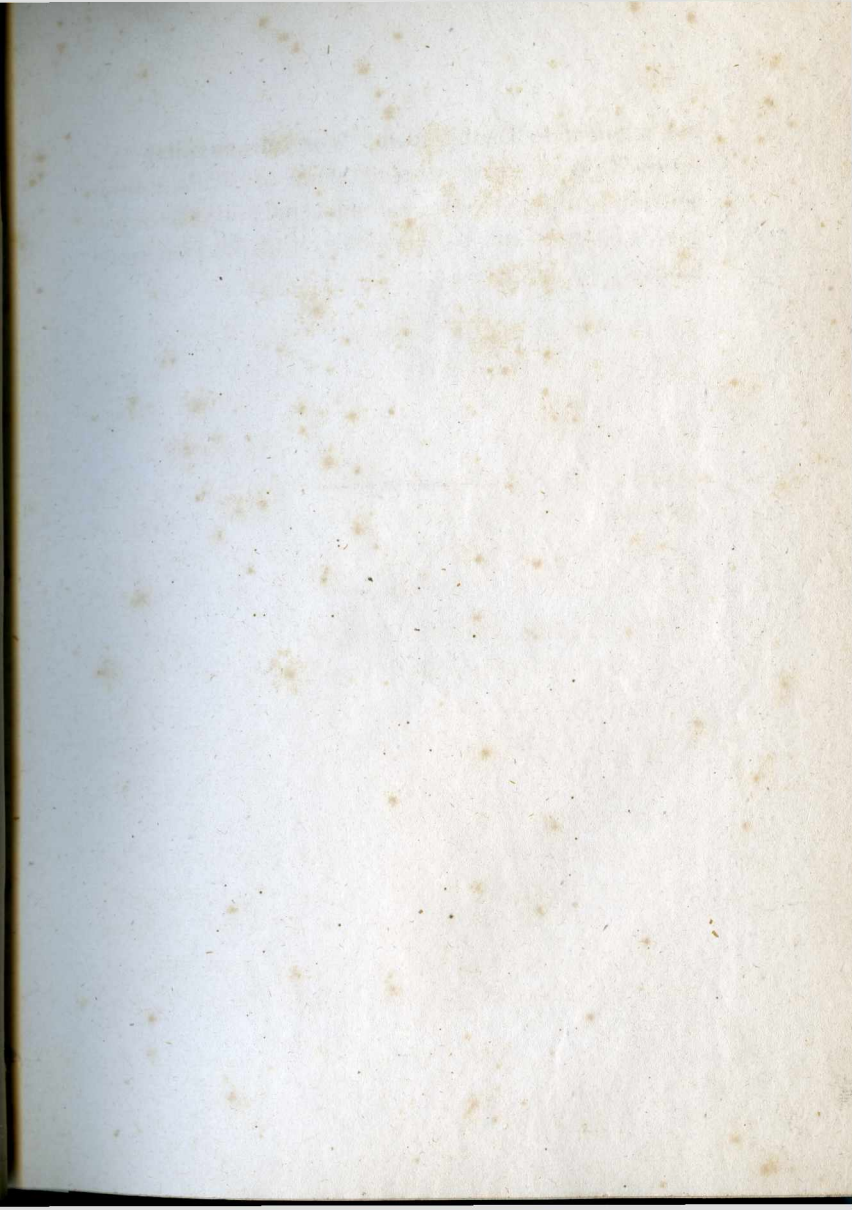

PLATE 1

THE
PLATE
IS
A
REPRODUCTION
OF
THE
ORIGINAL
DRAWING
ON
PAPER

PLATE 1

T a r t a l o m.

A' Pénz.

Rendeltetése.

Természete.

Ere pénzeink.

Papir pénzeink.

Bécsi Nemzeti Bank.

